

Mangeartede erindringsanalyser.

Alsidig og lidt rodet antologi om erindring og vidnesbyrd

Ulrik Ekman og Frederik Tygstrup, red., *Witness. Memory, Representation, and the Media in Question, København: Museum Tusulanum Press, 2008. 420 sider, 350 kr.*

Af Tea Sindbæk

Witness er en stor samling af artikler og essays, som på en eller anden måde samler sig under tematikken vidner, vidnesbyrd og erindring. Bidragene er af meget forskellig størrelse, type og kvalitet: der er kortfattede fokuserede undersøgelser af et eller to værker som udtryk for erindring, der er mere generelle afdækninger af tendenser eller problemfelter, og der er analyser af hvordan erindring fremstilles og udforskes i skønlitteratur, kunst, film og andre medier. *Witness* rummer endda også en vidunderlig skønlitterær selvbiografisk kommentar af Herta Müller, som beskriver sin opvækst og ungdom i Rumænien, og det mulige og umulige i med ord at beskrive diktaturets rædsler, en ambition som aldrig helt lykkes, både på grund af manglen på tilstrækkelige ord og på grund af skepsis hos andre mennesker af andre nationaliteter (Müllers bidrag er et genoptryk fra *Witness Literature. Proceedings of the Nobel Centennial Symposium 2001*, redigeret af Horace Engdahl).

Bidragene i *Witness* stritter i mange retninger, og det kan være svært som læser at få øje på det fælles fokus. Selvom det ifølge bogens redaktører handler om vidne og vidnesbyrd, problematiserer de fleste af bidragene primært spørgsmål vedrørende erindring og ikke mindst litterære og kunstneriske fremstillinger af erindring. Og selvom de to problematikker naturligvis er nært forbundne, så hænder det at vidnetemaet drukner.

Mange af bidragene handler om det, som en af forfatterne kalder "sekundære vidner" eller "testes", altså anden eller tredje hånds fremstillinger – eller digtninger – på baggrund af andres vidnesbyrd. Disse andenhånds gengivelser er, som Vera Nünning påpeger i et rigtig godt essay, mindst lige så afgørende for kollektiv erindring og populærkulturelle opfattelser af historie som reelle (øjen)vidner (p. 123).

Blandt bogens stærke sider er, at den giver indtryk af, hvor omfattende og alsidigt et felt, studiet af erindring (snarere end vidnesbyrd) udgør. Der er også flere rigtig gode artikler. Udover de allerede nævnte bidrag fra Herta Müller og Vera Nünning, synes jeg, det er værd

at fremhæve Ansgar Nünning's diskussion af forholdet mellem litteratur og erindring, og mere specifikt mellem litteratur og vidnesbyrd. Litteratur, erindring og vidnesbyrd er alle, ifølge A. Nünning, stærkt præget af intertekstualitet og af genrer forstået som 'conventionalized repositories of memory'. Genrers betydning for udformningen af erindring og dermed også vidnesbyrd kan næppe overvurderes, hævder han (p. 105).

En anden inspirerende og spændende artikel er Cathy Caruths undersøgelse af sammenhængen mellem individuelt trauma, falske vidnesbyrd og politiske processer i forbindelse med Amerikanske krigsveteraners bearbejdning af Vietnamkrigen. Caruth foreslår, at både soldaternes individuelle traumer og et mere kollektivt Amerikansk traume er bundet op på både et individuelt selvbedrag og ikke mindst på et offentligt og politisk bedrag, som indebærer beslutningsprocesser skjult for offentligheden (p. 154). Resultatet er en form for traumatisk blindhed, som både er selvpåført og påført fra officielt og politisk hold (p. 163).

Udviklingen i vidnets eget perspektiv på det bevidnede er tankevækkende belyst i Anette Storeides analyse af, hvordan en Holocaust-overlevers beretninger om sin tid i KZ'lej udvikler sig. Umiddelbart efter krigen skriver Erling Bauck sine erindringer optimistisk, som et befriet vidne, der har overlevet lejren. Ifølge Storeide kan hans beretning beskrives som en 'journey to hell' (p. 183). Den betegnelse indebærer, at der er tale om en bevægelse mod noget, hvilket også muliggør en bevægelse væk igen. 34 år senere lyder Baucks beretning depressiv og håbløs, der er nu tale om 'life in Hell', et sted og en tilstand man aldrig slipper væk fra (p. 183).

Et grundlæggende spørgsmål under disse diskussioner om erindring og vidnesbyrd forekommer at være, om historie, og traumatisk historie i særdeleshed, er en ressource for kunst og litteratur, eller om litteratur og kunst er måder at bearbejde fortid og lidelse på. Få af bidragene i *Witness* forholder sig til det. Camilla Jalving's analyse af et stykke videoinstallationskunst, som bevidner en druknekatastrofe med næsten tre hundrede omkomne bådflugtninge, sætter netop dette spørgsmål på spidsen. Jalving fremhæver, hvordan værket bevæger sig i grænsefladen mellem kunst, som udnytter en tragisk begivenhed, og et stykke vidnesbyrd, som kræver inddragelse, stillingtagen og aktiv erindring om

ulykken. Konklusionen er naturligvis, at begge dele er muligt, men Jalving viser samtidig, hvordan værket ved at bevæge sig på grænsen måske når længere som appellerende vidnesbyrd (p. 353).

Mærkeligt nok rummer *Witness* meget få bidrag om egentlige vidneberetninger og vidnesbyrd i retssager, som man ellers skulle have troet ville være kerne-spørgsmål for en bog, der netop vil problematisere vidnet og det at vidne. Nina Burkhardts gode artikel om retssager mod nazistiske krigsforbrydere i 60'erne står mærkeligt alene.

Bogens opbygning i delkapitler virker lidt tilfældig, og den tematiske struktur i *Witness* fremstår ret diffus. Som læser kunne man godt have ønsket sig, at redaktørerne havde gjort en indsats for at samle bidragene enten emnemæssigt eller ud fra fælles analytiske tilgange, så kapitlerne i højere grad kom til at tale sammen. Mange bidrag er desuden så korte, at analyserne bliver overfladiske, og ofte virker perspektivet i bidragene meget begrænset. Faktisk fremstår bogen ikke sjældent som et uredigeret og ikke særlig gennemtænkt konference-referat. At *Witness* er en konferencepublikation fremgår også af, at flere af bidragene, herunder Ulrik Ekmans indledning, tydeligt er skrevet til mundtlig fremlæggelse (p. 24), og at de ikke altid er blevet egentligt omarbejdet med henblik på publikation. Det forklarer nok også, at mange af bogens artikler er så kortfattede.

Witness kan på den ene side opfattes som en blandet godtepose – her er en håndfuld rigtig gode artikler og mange smagsprøver på nogle af de meget forskellige tilgange til spørgsmål om erindring og vidnesbyrd. På den anden side vælter bogen alligevel til en side: der er en klar tyngde på udforskninger af fremstillinger af erindring i kunst og skønlitteratur. Den er ikke alsidig nok til at være en rundrejse i erindrings- eller vidneforskning, men den er for strittende, lang og rodet til at være et skarpt og kritisk bidrag til diskussionen af erindring eller vidnesbyrd.